

نگاهی به پدیده سقط جنین از دیدگاه های مختلف

امیرحسین صفدری^۱، هانیه بابائی پور^۲

^۱ دانش آموخته، کارشناسی حقوق، دانشگاه غیرانتفاعی شاندیز، مشهد (نویسنده مسئول)

^۲ دانش آموخته، کارشناسی ارشد، فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، سبزوار

چکیده

پدیده سقط جنین یکی از مهمترین پدیده های اجتماعی، حقوقی، درمانی، فرهنگی و... در هر جامعه ای می باشد. سقط جنین در اصطلاح یعنی عدم تکامل نطفه، و در تعریف کلی تر آن سقط جنین یعنی: از بین رفتن یا مردن جنین یک زن چه به صورت عمدی چه غیرعمدی قبل از زمان تولد جنین می باشد. خوشبختانه در اکثر کشورهای دنیا به این پدیده مهم پرداخته اند، و در کشور عزیزمان ایران هم به پدیده مهم سقط جنین نگاه ویژه ای شده است تا جایی که قانونگذار ما در قانون مجازات اسلامی سقط جنین عمدی را جرم انگاری کرده، و حتی از منظر فقهی هم در دین مبارک اسلام جنین در رحم مادر را محترم شمرده و برای او حقوقی در نظر گرفته است؛ اما نکته قابل توجه این است که در حال حاضر در ایران ما نیازمند این هستیم که یک قانون خاص در خصوص پدیده سقط جنین داشته باشیم تا به نیاز روز جامعه ی ما در این خصوص پاسخ داده شود. موضوع سقط جنین در اکثر جوامع دارای ابعاد مختلفی می باشد، در ایران هم این پدیده را از دیدگاه های مختلفی مورد بررسی قرار داده اند و نظرات متفاوتی هم در خصوص این موضوع مهم ارائه شده است. در این مقاله پژوهشی سعی ما بر این شده است که هر چند مختصر اما مفید به این پدیده مهم از دیدگاه های مختلف بپردازیم و سقط جنین را مورد بررسی قرار بدهیم تا شما عزیزان با این پدیده مهم آشنا شوید. روش ما در این پژوهش بر اساس تحقیقات کتابخانه ای، و تحقیقات میدانی نویسنده مسئول در سطح جامعه می باشد، و ما امیدواریم که این پژوهش به کاهش پدیده مهم سقط جنین در کشور عزیزمان ایران سربلند کمک کند.

واژه های کلیدی: سقط، جنین، حقوق، جامعه، ادیان

پدیده سقط جنین از ادوار دور تاکنون همواره از چالش های مهم جوامع بشری بوده است، چرا که سلب حق حیات به عنوان یکی از حقوق بنیادین بشر، آزادی سقط جنین را با دشواری های جدی مواجه نموده است. نظر به اهمیت و حرمت دماء در حقوق اسلام این حق مورد حمایت قانون هم قرار گرفته است اما نکته چالش برانگیز در این امر تقابل این حق بشری با حقوق زنان می باشد. در قوانین کیفری ایران، سقط جنین برای نجات مادر با فرض اینکه جنین به چهار ماهگی نرسیده باشد، به اجماع نظر حقوقدانان بلامانع است، لیکن در سقط جنین بعد از چهار ماهگی، اختلاف نظر زیادی است هر چند قانونگذار حتی در مورد جنین ناشی از زنا به عنف هم سقط جنین را مجاز نمیداند. (حسینی محمدآباد و چهکندی نژاد، ۱۳۹۵)

پدیده سقط جنین در ایران هم مورد حمایت قانونگذار قرار گرفته است فقط نکته چالش برانگیز در خصوص سقط جنین در مواردی است که بارداری یک زن بر اثر زنا، تجاوز به عنف و یا حفظ جان او در بارداری پرخطر می باشد، بارداری بر اثر زنا و تجاوز دارای آثار مهمی از لحاظ حقوقی، شرعی، اجتماعی و روحی برای زن و آن طفل به وجود می آورد. امروزه سقط جنین های غیرقانونی و یا به اصطلاح زیرزمینی در سطح جهان رو به افزایش است و این سقط جنین ها دلایل و عوامل خاص خودش را دارد، ولی ما نمی توانیم منکر این مسئله شویم که عده ای سودجو از این سقط جنین های غیرقانونی سود میبرند. در ایران اگر سقط جنین مطابق قانون انجام نشود جرم بوده و مجازات سنگینی هم دارد، اصولاً سقط جنین به صورت عمدی در اکثر کشور های جهان جرم تلقی می شود و در نزد افراد جامعه هم منفور می باشد. سقط جنین از دشوارترین مسائل اخلاقی است که از تاریخ آن بیش از ۲ هزار سال می گذرد در حال حاضر بیش از دوسوم مردم جهان در مناطقی به سر می برند که به صرف تقاضای زن یا در صورت تهدید جان او، امکان درخواست سقط قانونی در آنجا وجود دارد. سقط جنین، از جمله مسائلی است که تحت تأثیر مسائل شرعی، حقوقی و سیاسی در هر برهه از زمان حکم خاص خودش را داشته است بر اساس دیدگاه های اسلامی، سقط جنین شرعاً حرام بوده و در قانون برای کسانی که به انجام این عمل مبادرت می ورزند، هم مادر و هم پزشک، مجازات سنگینی وضع شده است. (رستمی و همکاران، ۱۳۹۲)

مسأله ی سقط در آموزش پزشکی را به جز از منظر درمانی از جنبه های بسیاری می توان مورد بررسی قرار داد که از آن جمله می توان به جنبه های اجتماعی، روانی، قانونی، اخلاقی و شرعی آن اشاره کرد. گاهی جنبه های روانی، اجتماعی، شرعی و قانونی با آمیخته شدن با مباحث اخلاقی، در اخلاق پزشکی مورد بحث قرار می گیرند و این در حالی است که هرکدام از این مباحث خود شاخه ای از علم هستند. (طاهری و جوهری، ۱۳۹۲)

۲- اصول و چارچوب نظری مقاله

۲-۱- پیشینه و تاریخچه سقط جنین در جهان

بر اساس شواهد تاریخی در کشورهای مصر، چین و روم هر چند برای جنین احترام قائل بودند اما نمونه های سقط جنین از قرن ها پیش وجود داشته است. مثلاً در روم اگر زنی مرتکب سقط جنین میشد، ریس خانواده حق داشت، وی را تنبیه کند بعدها افکار فلاسفه یونان در روم نیز باعث مجاز شدن سقط جنین با شرایطی شد اما با این حال باز هم در یونان و روم مجازات های سختی در این باره اعمال میشده است زیرا معتقد بودند، وارث خانواده کشته شده و پایه نژادی از بین رفته است. (حکمت، ۱۳۶۶)

سقط جنین خود خواسته دارای سابقه طولانی ای می باشد و می توان رده هایی از آن را در تمدن های مختلفی چون چین در زمان شنونگ (۲۷۰۰ قبل از میلادی)، مصر باستان در زمان ابری های پاپیروس (۱۵۵۰ قبل از میلاد) و امپراطوری روم در زمان جونیال (۲۰۰ قبل از میلاد) یافت. شواهد نشان می دهد که سقط جنین از طریق روش هایی چون گیاهان، ادوات تیز، استفاده از فشارهای شکمی و روش های دیگر انجام می شده است. برخی از محققان پزشکی و مخالفان سقط جنین خاطر نشان می کنند که سوگند دانشجویان پزشکی در یونان باستان، آن ها را از انجام سقط جنین منع می کرده است؛ با این حال سقط

جنین عمدتاً در مناطق اسلامی با اعتقاد بالا هم‌چون محدوده خاورمیانه و شمال آفریقا، به شدت محدود می‌شود یا این‌که ممنوع است. پیشرفت تکنیک‌های سقط جنین در اروپا و آمریکا، از قرن ۱۷ میلادی آغاز شد. با این وجود، محافظه‌کاری اغلب پزشکان در رابطه با مسایل جنسی، از گسترش وسیع تکنیک‌های امن سقط جنین جلوگیری به عمل آورد. (ویکی پدیا)

۲-۲- تعریف سقط جنین از دیدگاه های مختلف

جنین در فرهنگ لغت به هر چیزی پوشیده و یا موجودی که هنوز در رحم مادر به رشد خود ادامه می‌دهد معنا شده، و سقط در لغت به بچه نارس یا مرده معنا شده است. (فرهنگ لغت معین) از نظر دیدگاه عرفی در جامعه ی ایران پس از پژوهش میدانی به این نتیجه رسیدم که اکثر مردم معتقدند سقط جنین یعنی از بین رفتن نطفه یا مردن جنین موجود در شکم یک زن را سقط جنین تعریف کرده اند. از منظر دیدگاه فقه و قانون هم تعریف دقیق و جامعی از سقط جنین ارائه نشده ولی با این حال در حقوق کیفری ایران، سقط جنین، با زایمان قبل از موعد طبیعی که جنین خارج از رحم زنده نگه داشته می‌شود، دو مقوله جدا از هم هستند و از نظر پزشکی قانونی ختم حاملگی قبل از موعد طبیعی را سقط گویند و آن در صورتی است که جنین خارج از رحم مادر قادر به زندگی نباشد. (فلاح نژاد و همکاران، ۱۳۹۶) سقط جنین از نظر دیدگاه علم پزشکی هم یعنی اخراج عمدی یا مصنوعی یا خروج خود به خود حمل قبل از آنکه جنین قادر به زنده ماندن باشد که شامل خروج جنین قبل از هفته بیستم بارداری یا وزن جنین کمتر از ۵۰۰ گرم است (رشیدی و همکاران، ۱۳۹۹).

۲-۳- دیدگاه قوانین موجود در ایران به پدیده سقط جنین

الف) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲: در ارتباط با موضوع سقط جنین و ابعاد حقوقی آن در ایران ابتدا باید به ماده ۶۲۲ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات اشاره کنم که در این ماده قانونگذار ما در خصوص مجازات افرادی که به صورت عمدی باعث سقط جنین می‌شوند به صراحت می‌گوید: هر کس عالماً و عامداً به واسطه ضرب یا اذیت و آزار زن حامله، موجب سقط جنین وی شود علاوه بر پرداخت دیه یا قصاص، حسب مورد به حبس از ۱ تا ۳ سال محکوم خواهد شد. و در ماده ۶۲۳ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات در خصوص دخالت افرادی که باعث سقط جنین می‌شوند نیز قانونگذار ما بیان می‌کند: هر کس به واسطه دادن ادویه یا وسایل دیگری موجب سقط جنین زن شود به ۶ ماه تا یک سال حبس محکوم می‌شود و اگر عالماً و عامداً زن حامله‌ای را دلالت به استعمال ادویه یا وسایل دیگری نماید که جنین وی سقط شود به حبس از ۳ تا ۶ ماه محکوم خواهد شد، مگر این‌که ثابت شود این اقدام برای حفظ حیات مادر می‌باشد و در هر مورد حکم به پرداخت دیه مطابق مقررات مربوط داده خواهد شد. در خصوص انجام عمل سقط جنین توسط پزشک در موارد غیرقانونی و یا زیرزمینی نیز قانونگذار ما برای مجازات این افراد سودجو در ماده ۶۲۴ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات می‌گوید: اگر طبیب یا ماما یا دارو فروش و اشخاصی که به عنوان طبابت یا مامایی یا جراحی یا داروفروشی اقدام می‌کنند وسایل سقط جنین فراهم سازند و یا مباشرت به سقط جنین کنند به حبس از ۲ تا ۵ سال محکوم خواهند شد و حکم به پرداخت دیه مطابق مقررات مربوط صورت خواهد پذیرفت. نکته مهمی که باید به آن اشاره کنم این است که در فصل هفتم قانون مجازات اسلامی قانونگذار ما از ماده ۷۱۶ تا ۷۲۱ دیه جنین را در مراحل مختلف تکامل بیان کرده است.

ب) قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت مصوب ۱۴۰۰: قانونگذار ما در ماده ۵۶ این قانون بیان می‌کند: سقط جنین ممنوع بوده و از جرایم دارای جنبه عمومی می‌باشد و مطابق مواد ۷۱۶ و ۷۲۰ قانون مجازات اسلامی و مواد این قانون، مستوجب مجازات دیه، حبس و ابطال پروانه پزشکی است. مادر صرفاً در مواردی که احتمال بدهد شرایط زیر محقق می‌شود، می‌تواند درخواست سقط جنین را به مراکز پزشکی قانونی تقدیم نماید. کلیه مراکز پزشکی قانونی در مراکز استان‌ها مکلفند درخواست‌های واصله را فوراً به کمیسیون سقط قانونی ارجاع نمایند. این کمیسیون مرکب از یک قاضی ویژه، یک پزشک

متخصص متعهد و یک متخصص پزشک قانونی در استخدام سازمان پزشکی قانونی، حداکثر ظرف یک هفته تشکیل می‌شود. رأی لازم توسط قاضی عضو کمیسیون با رعایت اصل عدم جواز سقط در موارد تردید صادر می‌گردد. قاضی عضو در کمیسیون مذکور با حصول اطمینان نسبت به یکی از موارد ذیل مجوز سقط قانونی را با اعتبار حداکثر پانزده روزه صادر می‌نماید: الف- در صورتی که جان مادر به شکل جدی در خطر باشد و راه نجات مادر منحصر به سقط جنین بوده و سن جنین کمتر از چهار ماه باشد و نشانه‌ها و امارات ولوج روح در جنین نباشد. ب- در مواردی که اگر جنین سقط نشود مادر و جنین هر دو فوت می‌کنند و راه نجات مادر منحصر در اسقاط جنین است. ج- چنانچه پس از اخذ اظهارات ولی، جمیع شرایط زیر احراز شود: رضایت مادر، وجود حرج (مشقت شدید غیرقابل تحمل) برای مادر، وجود قطعی ناهنجاری‌های جنینی غیرقابل درمان، در مواردی که حرج مربوط به بیماری یا نقص در جنین است، فقدان امکان جبران و جایگزینی برای حرج مادر، فقدان نشانه‌ها و امارات ولوج روح، کمتر از چهار ماه بودن سن جنین. ماده ۵۶ دارای ۴ تبصره می‌باشد که در تبصره ۱ این ماده قانونگذار تاکید می‌کند: رأی صادره ظرف یک هفته قابل اعتراض در شعبه یا شعب اختصاصی دادگاه تجدیدنظر، به ریاست قاضی یا قضات ویژه منصوب رئیس قوه قضائیه در این امر می‌باشد و دادگاه مذکور حداکثر باید ظرف یک هفته تصمیم خود را اعلام کند. و در تبصره ۲ بیان می‌کند: بیمارستان‌های مورد تأیید پزشکی قانونی موظفند در موارد مجاز سقط، منحصراً پس از دستور قاضی و احراز عدم امارات و نشانه‌های ولوج روح، سقط جنین را اجرا کنند و اطلاعات مربوط را با رعایت اصول محرمانگی در پرونده الکترونیک سلامت بیمار و یا سامانه ماده (۵۴) این قانون ثبت و بارگذاری نمایند. و در تبصره ۳ قانونگذار می‌گوید: سازمان پزشکی قانونی اطلاعات مربوط به کلیه مراحل درخواست سقط تا نتیجه آن، اعم از دلایل درخواست دهنده، اعضای کمیسیون، صدور یا عدم صدور مجوز و دلیل صدور مجوز را با رعایت اصول محرمانگی، در پرونده الکترونیک سلامت بیمار و یا سامانه ماده (۵۴) این قانون ثبت و بارگذاری می‌کند و اطلاعات آن را هر سال در اختیار مجلس شورای اسلامی و شورای عالی انقلاب فرهنگی قرار می‌دهد. در تبصره ۴ هم قانونگذار ما می‌گوید: چنانچه پزشک یا ماما یا داروفروش، خارج از مراحل این ماده وسایل سقط جنین را فراهم سازند یا مباشرت به سقط جنین نمایند علاوه بر مجازات مقرر در ماده (۶۲۴) قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم- تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده)، پروانه فعالیت ایشان ابطال می‌شود. تحقق این جرم نیازمند تکرار نیست.

پ) ماده واحده سال ۱۳۸۴ در خصوص سقط درمانی: در ارتباط با نمونه‌های سقط جنین قانونگذار ما در سال ۱۳۸۴ ماده واحدی را به تصویب رساند که بر اساس این ماده واحده سقط درمانی با تشخیص قطعی سه پزشک متخصص و تأیید پزشکی قانونی مبنی بر بیماری جنین که به علت عقب افتادگی یا ناقص الخلقه بودن موجب حرج مادر است یا بیماری مادر که با تهدید جانی مادر توأم باشد قبل از ولوج روح (چهار ماه) با رضایت زن مجاز می‌باشد و مجازات و مسئولیتی متوجه پزشک مباشر نخواهد بود. البته نکته مهم در خصوص این ماده واحده این است که مطابق قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت مصوب ۱۴۰۰ این ماده واحده هم اکنون نسخ شده است.

۴-۲- دیدگاه ها به سقط جنین بر اثر زنا یا تجاوز به عنف

در ارتباط با این که اگر یک جنین از یک رابطه جنسی خارج از نکاح یعنی زنا باشد و یا بر اثر تجاوز جنسی باشد، آیا در ایران اجازه سقط داده می‌شود یا نه باید بگوییم که در خصوص این سؤال اختلاف نظرات زیادی به چشم می‌خورد، با این حال در دین مبارک اسلام سقط جنین پس از ولوج روح مطلقاً جایز نیست و حرام است. از نظر قوانین موجود در ایران هم که برگرفته از فقه اسلامی است، ما برای ولد زنا حقوقی در نظر گرفته ایم و حق حیات را برایش قائل هستیم فقط در بحث ارث بردن از والدین در ماده ۸۸۴ قانون مدنی ما گفته شده ولد زنا از پدر و مادر خود ارث نمی‌برد. در حقوق کیفری ایران از حیث سقط جنین فرقی بین جنین با حمل مشروع یا جنین با حمل نامشروع وجود ندارد، لذا دیه حمل نامشروع همانند دیه حمل مشروع است. در خصوص ابعاد فقهی سقط جنین براساس رابطه نامشروع، هم از آنجا که بحث سقط جنین در کشور ما بیشتر فقهی است تا حقوقی باید نظر علمای شیعه را در این خصوص جویا شد. در ارتباط با بحث سقط جنین پس از حلول روح در جنین

نیز قانونگذار ما در ماده ۳۰۶ قانون مجازات اسلامی در خصوص مجازات سقط جنین پس از حلول روح می گوید، جنایت عمدی بر جنین هر چند پس از حلول روح باشد، موجب قصاص نیست. در این صورت مرتکب علاوه بر پرداخت دیه به مجازات تعزیری محکوم می شود. در تبصره این ماده قانونگذار تأکید می کند که اگر جنینی زنده متولد شود و دارای قابلیت ادامه حیات باشد و جنایت قبل از تولد، منجر به نقص یا مرگ او پس از تولد شود و یا نقص او بعد از تولد باقی بماند قصاص ثابت است.^۲ (گفتگوی امیرحسین صفدری با خبرگزاری آنا، ۱۳۹۹)

۵-۲- دیدگاه علم پزشکی به پدیده سقط جنین

خوشبختانه امروزه با پیشرفت علم پزشکی این توانایی پیدا شده است که وضعیت جنین در مراحل مختلف مورد بررسی و کنترل قرار گیرد؛ گاه بر اساس سونوگرافی و بررسی های پزشکی این نتیجه به دست می آید که جنین دارای نقص عضو و مشکلات جسمی است که در این موارد فقه نیز در ابعاد مختلف به آن پاسخ داده است. حرمت سقط جنین یک حکم تعبدی محض نیست بلکه از نظر پزشکی نیز برای مادر، عوارضی دارد که حتی گاهی به مرگ مادر می انجامد. پزشکان متخصص اتفاق نظر دارند که تحول عارض بر زن از هنگام آبستن شدن است. این تحول در تمام اعضای مربوط مشاهده می شود و سقط جنین مختل کردن وضع جسمانی خاص زن است که به جهت بارداری به وجود آمده و ضررهای جسمانی را در پی دارد؛ عوارضی مانند عفونت، خونریزی شدید، آبسه های لگن، سوراخ شدن رحم، نارسایی کلیوی و... که این عوارض بیشتر متوجه سقط های عمدی است، اگر چه موارد غیرعمدی هم از این گونه عوارض مصون نخواهد بود. بیماری های روحی مانند افسردگی، اضطراب از مواردی هستند که میتوان از آن ها در نتایج زیان بار سقط جنین نام برد. برحسب پژوهشی که در مجله پزشکی بریتانیا در سال ۲۰۰۲ منتشر شده است زنان ازدواج کرده ای که یک سقط جنین در زندگی خود داشته اند ۱۳۸ درصد بیشتر از زنان دیگر در معرض افسردگی در هشت سال بعد از سقط قرار دارند. اضطراب و افسردگی شدیدی را که این زنان بعد سقط جنین به آن دچار می شوند «سندروم بعد سقط» می نامند. (بالی، ۱۳۸۲)

۶-۲- دیدگاه دین مبارک اسلام به پدیده سقط جنین

بطور کلی اسلام با سقط جنین مخالف است و این مسله را می توان از آیات قرآن و روایات اهل بیت و نظر مراجع تقلید شیعه متوجه شد. خداوند متعال در قرآن کریم در آیه ۱۳ و ۱۴ سوره مومنون می فرماید: ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نَظْفَةً فِي فَئْرٍ مَكِينٍ، ثُمَّ خَلَقْنَا النَّفْلَةَ عِلْقَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ؛ که به معنای: (سپس او را نطفه ای در جایگاهی استوار قرار دادیم، آنگاه نطفه را به صورت علقه درآوردیم پس آن علقه را مضغه گردانیدیم و آنگاه مضغه را استخوان هایی ساختیم بعد استخوان ها را با گوشتی پوشانیدیم آنگاه [جنین را در] آفرینشی دیگر پدید آوردیم آفرین باد بر خدا که بهترین آفرینندگان است). و در آیات دیگری از قرآن کریم همچون: آیه ۶ سوره زمر، آیه ۸ سوره رعد، آیه ۲۳۳ سوره بقره، آیه ۳۱ سوره اسراء و... به مسله آفریده شدن انسان و مخالفت با سقط جنین مطالبی بیان شده است.

روایات امامان معصوم ع: اسحاق بن عمار می گوید از امام کاظم ع سوال کردم: زنی از ترس آن که صاحب فرزند شود دارو مصرف میکند و بر اثر آن، جنین سقط می شود؟ امام ع گفت: نباید چنین کاری را انجام بدهد، اسحاق گفت: عرض کردم آنچه زن در رحم خود دارد در حد نطفه است امام ع فرمودند: اولین مرحله خلقت انسان، نطفه است. (ویکی فقه)^۳

^۲<https://ana.press/fa/news/516115>

^۳[https://fa.wikifeqh.ir/%D8%B3%D9%82%D8%B7%E2%80%8C%D8%AC%D9%86%DB%8C%D9%86_\(%D9%81%D9%82%D9%87\)](https://fa.wikifeqh.ir/%D8%B3%D9%82%D8%B7%E2%80%8C%D8%AC%D9%86%DB%8C%D9%86_(%D9%81%D9%82%D9%87))

روایت دیگری در وسائل الشیعه از امام علی (ع) در خصوص سقط جنین آمده است که: مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُفِيدُ فِي الْإِرْشَادِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنَّهُ قَالَ لِعُمَرَ وَ قَدْ أَتَى بِحَامِلٍ قَدْ زَنَتْ فَأَمَرَ بِرَجْمِهَا فَقَالَ لَهُ عَلَى عَلَيْهِ السَّلَامُ هَبْ لَكَ سَبِيلٌ عَلَيْهَا أَيْ سَبِيلٌ لَكَ عَلَى مَا فِي بَطْنِهَا وَ اللَّهُ يَقُولُ وَ لَا تَزُرْ وَازِرَةً وَزَرَ أُخْرَى، فَقَالَ عُمَرُ لَا عِشْتُ لِمُعْضَلَةٍ لَا يَكُونُ لَهَا أَبُو الْحَسَنِ، ثُمَّ قَالَ فَمَا أَصْنَعُ بِهَا يَا أَبَا الْحَسَنِ، قَالَ احْتَطَّ عَلَيْهَا حَتَّى تَلِدَ فَإِذَا وَلَدَتْ وَ وَجَدْتَ لَوْلَدَهَا مَنْ يَكْفُلُهُ فَأَقِمِ الْحَدَّ عَلَيْهَا.

زن باردار زناکاری را نزد عمر آوردند. وی حکم به رجم آن زن داد. حضرت علی (ع) به عمر فرمود: اگر به واسطه زناکار بودن زن بر او سلطه داری چه اختیاری نسبت به فرزند داخل رحم او داری؟ خداوند می فرماید هیچ کس بار گناه دیگری را به دوش نمی کشد. عمر گفت: در معضلی که پیش آمد و ابوالحسن آنجا حاضر نباشد، زنده نباشم و ادامه داد: ای ابوالحسن با او چه کنم؟ امام فرمود: از او نگه داری کن تا او زایمان کند و زمانی که فرزند را به دنیا آورد و کسی برای سرپرستی طفل پیدا شد، حد را بر او جاری کن.

نظر مراجع تقلید شیعه راجع به سقط جنین اینگونه بیان شده است؛ آیت الله بهجت درباره از بین بردن نطفه می فرماید: بعد از انعقاد نطفه همان حکم سقط قبل از ولوج روح را دارد. ایشان قائل به حرمت فعل سقط جنین هستند به استثناء ۳ مورد که ایشان در استفتائات خود به جواز سقط جنین اشاره کرده اند: (۱) سقط جنین پیش از ولوج روح و یا سقط جنین پس از ولوج روح، در صورتی که بقای جنین در رحم مادر، باعث فوت وی شود. (۲) مادر مبتلا به بیماری مانند سرطان رحم است که برای درمان، احتیاج به دادن اشعه می باشد و حفظ جان مادر، متوقف بر آن است. (۳) اگر امر دایر شود بین موت مادر یا حمل به عبارت دیگر ایشان در تمامی موارد مذکور این فعل را جایز دانستند؛ ولی در تمام این موارد اگر حفظ جنین از هلاکت پس از سقط ممکن باشد (مانند قرار دادن در رحم دیگری یا لوله آزمایشگاه) حتماً باید جنین هم حفظ شود. آیت الله سبحانی تبریزی در استفتائات خود می گویند سقط جنین جایز نیست و دیه جنین نامشروع با حلال زاده فرق نمی کند. امام خمینی (ره) و سایر مراجع تقلید درباره سقط جنین می فرمایند: سقط جنین شرعاً حرام است و در هیچ حالتی جایز نیست مگر آنکه استمرار حاملگی برای حیات مادر خطرناک باشد که در این صورت سقط جنین قبل از ولوج روح، اشکال ندارد، ولی بعد از دمیدن روح جایز نیست حتی اگر ادامه حاملگی برای حیات مادر خطرناک باشد مگر آنکه استمرار بارداری، حیات مادر و جنین هر دو را تهدید کند و نجات زندگی طفل به هیچ وجه ممکن نباشد ولی نجات زندگی مادر به تنهایی با سقط جنین امکان داشته باشد.

۷-۲- دیدگاه مسیحیت در خصوص پدیده سقط جنین

به اعتقاد کلیسای کاتولیک رم، جنین از لحظه انعقاد نطفه، انسانی کامل است و حق حیات دارد؛ از این رو این کلیسا از آغاز پیدایش جنین، هرگونه اقدام به سقط جنین را نکوهش کرده است. در دیداچه، یکی از نخستین کتاب های راهنمای تعلیم مسیحی چنین آمده است: «کودک را با سقط کردن نکش و باعث هلاکت نوزاد نیز نشو.» در یکی دیگر از اسناد مسیحی، سقط جنین از «گناهان نفرت انگیز» شمرده شده است. گرچه برخی از دانشمندان، دمیده شدن روح را ملاک جواز یا عدم جواز سقط جنین می دانستند، کلیسای کاتولیک در قرن نوزدهم رسماً این دیدگاه را رد کرد و اعلام کرد که جنین در هر مرحله ای که باشد، سقط آن ناروا است و ساقط کننده جنین به مجازات شرعی طرد محکوم می شود. یکی از مهم ترین اشکالاتی که به این عقیده کلیسای کاتولیک وارد شده این است که جنین ممکن است زندگی مادر را در خطر مرگ قرار دهد؛ اما مطابق آموزه فوق حتی در اینجا نیز نمیتوان اقدام به سقط کرد. کاتولیک ها در پاسخ به این ایراد قاعده «نتیجه دوگانه» را برای حفظ جان مادر پیشنهاد کرده اند. بر طبق این قاعده، برای مثال، اگر زن بارداری به سرطان رحم مبتلا باشد، پزشک میتواند برای نجات جان وی رحم سرطانی را بیرون بیاورد. در اینجا پزشک و مادر، مرگ جنین را قصد نکرده اند، بلکه یک عمل مشروع را برای درمان بیماری وی انجام داده اند، گرچه نتیجه قهری آن مرگ جنین است. در مقابل دیدگاه کلیسای کاتولیک، بسیاری از دانشمندان پروتستان و ارتدوکس و دیگر فرقه های مسیحی به ویژه در دوران اخیر جنین را انسان بالقوه شمرده اند، که دارای حقوقی بر گردن زن باردار و دیگران است؛ با این همه در مواردی اسقاط آن نیز قابل توجیه است (مانند زمانی که جان مادر در

خطر باشد). الهی دانان فمینیست، با ارائه تفسیر دیگری از رابطه جنین و مادر، اجازه داده اند که اگر بارداری برای مادر خطری به وجود آورد، وی به سقط آن اقدام کند. (سلیمانی، ۱۳۸۴)

۸-۲- دیدگاه یهودیت در خصوص پدیده سقط جنین

نخستین و مهم ترین منبع شریعت و حقوق یهود، یعنی تورات، به سقط جنین عمدی اشاره ای نکرده است. در این کتاب فقط در یک مورد به مسئله سقط جنین اشاره شده و آن سقط شدن جنین زنی در جریان نزاع است. در اینجا ضارب باید برای اسقاط جنین غرامت مالی بپردازد. در دومین منبع مهم شریعت یهود یعنی تلمود، از سقط جنین عمدی سخن به میان آمده است. در این گنجینه شریعت یهود گرچه سقط جنین عمدی ممنوع دانسته شده، برای اسقاط کننده آن مجازات قصاص تجویز نشده است. به رغم ممنوعیت سقط جنین در تلمود، در مباحث حقوقی این کتاب در مواردی اسقاط جنین روا شمرده شده است. براساس قانون تلمود، اگر زن در هنگام زایمان دچار مشکل شود و بیم آن رود که مرگ وی را تهدید کند اگر جنین هنوز در رحم باشد باید با کشتن جنین جان مادر را نجات داد؛ اما اگر سر یا بخش بزرگ تر جنین از رحم خارج شده باشد نمی توان جنین را سقط کرد؛ چرا که در اینجا دو موجود زنده قابل بقا وجود دارند و کسی نمی تواند بگوید جان مادر از جان فرزند مهم تر است. با این همه، خود مادر حتی اگر قسمت اعظم جنین به دنیا آمده باشد، می تواند با استناد به قاعده حقوقی پذیرفته شده دفاع مشروع، با سقط جنین جان خود را نجات دهد. در برخی از منابع یهودی آمده است که اگر سقط جنین برای درمان مادر لازم باشد انجام آن مجاز است و این حکم حتی شامل مواردی نیز می شود که جنین خود منشا مستقیم بیماری مادر نباشد و خطر مرگ مادر را تهدید نکند. از مباحث بحث انگیز در حقوق یهودی درباره جواز یا عدم جواز سقط جنین، آنجاست که زن از زنا باردار شده باشد. بسیاری از عالمان یهودی بر این عقیده اند که زن شوهرداری که از راه زنا باردار شده باشد می تواند جنین خود را سقط کند؛ اما اگر دختر بی شوهری این گونه باردار شود اسقاط جنین وی روا نیست؛ چرا که بر طبق شریعت یهود، فرزند متولد از زنا زنی شوهردار حرام زاده است؛ اما فرزند دختر بی شوهر حرام زاده شمرده نمی شود. از موارد جواز سقط جنین در تلمود آنجاست که بخواهند مجازات اعدام را درباره زنی که از راه زنا باردار شده است به اجرا در آورند. در این مورد می توان و حتی گفته اند که باید، جنین زن را پیش از اجرای مراسم اعدام سقط کرد، مگر آنکه عملیات وضع حمل آغاز شده باشد. بحثی که بیشتر در دوران جدید مطرح شده است آنجاست که خطر معلولیت کودک را تهدید کند. بیشتر حقوقدانان یهودی می گویند حتی در این صورت نیز نمی توان جنین را سقط کرد. با این همه، برخی از حقوقدانان جدید یهودی در این باره رویکرد منعطف تری اتخاذ کرده اند و در مواردی سقط جنین را اجازه داده اند. (سلیمانی، ۱۳۸۴)

۳- نتیجه گیری

محققان و پژوهشگران در حوزه های مختلف مخصوصاً حوزه پزشکی سقط جنین را اینگونه تعریف کرده اند: انداختن جنین از رحم قبل از کامل شدن یا قبل از هفته بیستم حاملگی است. سقط جنین گاهی با تشخیص و دستور پزشک بوده و آن در جایی است که ادامه بارداری برای سلامتی مادر خطرناک و یا جنین ناقص باشد و گاهی بدون سبب و از روی عمد اتفاق می افتد که این مورد از طرف مکاتب اخلاقی، حقوقی و فقه اسلامی ناپسند و جرم و اکثر علمای اسلام بر این باورند که از بین بردن نطفه استقرار یافته در رحم زن یک کار حرام است؛ سقط جنین به عنوان پدیده ای اجتماعی، فرهنگی، حقوقی، فقهی، درمانی، خانوادگی و... از دیر باز در اکثر جوامع و ملل مرسوم بوده است و ارتباط تنگاتنگی با انفجار جمعیت، حقوق بشر، حقوق و آزادی زنان، منافع دولت ها و بالاخره مصالح جامعه بشری دارد و از این جهت دارای اهمیت ویژه ای می باشد. با توجه به اینکه سقط جنین از گذشته تا به امروز یکی از مهمترین پدیده های جامعه بشری بوده و هست، همیشه مورد توجه افراد گوناگون در جامعه قرار گرفته است و دیدگاه های متفاوتی هم در خصوص پدیده سقط جنین ارائه شده که به برخی از مهمترین آن ها در این مقاله اشاره شد؛ اما در حال حاضر باید بگوییم که در نظام حقوقی ایران، قوانین و مقررات مربوط به سقط جنین از فقه اسلامی گرفته شده است، که این مسئله در مقایسه با جوامع غربی و اروپا به شکل دیگری است. به عنوان

یک پژوهشگر در علم حقوق پس از تحقیق و پژوهش میدانی در جامعه، باید بگوید که ما در ایران برای کاهش پدیده سقط جنین نیازمند این هستیم که ابتدا فرهنگ سازی و آگاهی رسانی صحیح و علمی کنیم و پس از آن یک قانون خاص در خصوص پدیده مهم سقط جنین داشته باشیم تا به کمک قانون به نیاز روز جامعه ی خود پاسخ بدهیم تا اینطور از سقط های زیرزمینی هم کاسته شود؛ چرا که یکی از علت های عمده سقط های زیرزمینی عدم حمایت قانونگذار از زنان باردار در شرایط مختلف است؛ متأسفانه این روزها اکثر افرادی که دست به سقط جنین زیرزمینی می زنند دختران کم سن و سالی هستند که بنا به دلایل مختلفی این کار را انجام میدهند و همین مسئله قطعاً آسیب های زیادی را از ابعاد مختلف مخصوصاً روحی روانی برای زنان در آینده به وجود می آورد. این روزها علت عمده سقط جنین در جامعه ی ما فقر فرهنگی، فقر اجتماعی، فقر اقتصادی معیشتی و نبود یک قانون خاص است، ما باید قانونی تصویب کنیم که جامع و علمی باشد و از حقوق زنان در جامعه حمایت ویژه ای کند، متأسفانه اکثر زنانی که سقط جنین زیرزمینی انجام میدهند بخاطر این است که شاید جنین آن ها از طریق رابطه نامشروع باشد و قانونگذار در این خصوص حمایت ویژه ای از زنان نمیکند و جامعه هم در حال حاضر به علت عدم فرهنگ سازی حمایت خاصی نمیکند و حتی با یک چشم دیگری به این افراد نگاه می کند، به همین علت این زنان ترجیح میدهند که جنین خود را به هر روشی که شده است از بین ببرند تا این که به دنیا بیاورندش. بنده به عنوان نویسنده مسئول این پژوهش معتقدم آگاهی دادن صحیح و علمی به مردم مساوی است با کاهش پدیده های اجتماعی و پیشگیری از تولید بزهکار در جامعه؛ امیدوارم که این مقاله علمی پژوهشی برای جامعه ی بشری مفید واقع شود، و سبب کاهش سقط جنین در کشور عزیزم ایران گردد.

مراجع و منابع

*قرآن کریم.

۱. بهجت، محمدتقی، استفتاءات، دفتر حضرت آیت الله العظمی بهجت، جلد: ۴، صفحه: ۷۳ و ۵۰۶، ۱۳۸۶.
۲. خمینی، روح الله. حسین نوری همدانی و موسی شبیری زنجانی و علی سیستانی و محمد علی اراکی و لطف الله صافی و محمدتقی بهجت و ناصر مکارم شیرازی و جواد تبریزی و سید ابوالقاسم خوئی و محمدرضا گلپایگانی و خامنه ای علی، و محمد فاضل موحدی لنکرانی. گردآورنده احسان اصولی، و محمد حسن بنی هاشمی. خمینی توضیح المسائل (امام و مراجع)، قم، ایران، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم. دفتر انتشارات اسلامی، جلد: ۲، ۱۳۸۱.
۳. سبحانی تبریزی، جعفر. استفتاءات، قم، ایران، مؤسسه امام صادق علیه السلام، جلد: ۳، صفحه: ۴۰۹، ۱۳۸۹.
۴. حرعاملی، محمد بن حسن. مؤسسه آل البيت عليهم السلام لاحیاء التراث. محقق محمدرضا حسینی جلالی، ۱۴۱۶ ه.ق.، تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، قم - ایران، مؤسسه آل البيت (عليهم السلام) لإحياء التراث، جلد: ۲۸، صفحه: ۱۰۸.
۵. بلالی، اسماعیل. مقاله زنان و پیامدهای سقط جنین. چاپ شده در فصلنامه مطالعات راهبردی زنان. شماره ۲۲، ۱۳۸۲.
۶. انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. شعبه خراسان. مسائل مستحدثه پزشکی، بوستان کتاب قم جلد: ۱، صفحه: ۲۳۷، سال ۱۳۸۶.
۷. مقاله، بررسی فقهی حقوقی سقط جنین ناشی از زنا، نوشته: مرجان حسینی محمدآباد و دکتر علی چهکندی نژاد، چاپ شده در فصلنامه علمی پژوهشی فقه و تاریخ تمدن، سال دوازدهم شماره ۴۷ بهار ۱۳۹۵.

۸. مقاله، بررسی تطبیقی قوانین سقط جنین در کشور های جهان، نوشته: سحر رستمی، فاطمه عبدی، محبوبه احمدی، ابوعلی و دادهیر. چاپ شده در فصلنامه تاریخ پزشکی، سال پنجم شماره هفدهم زمستان ۱۳۹۲.
۹. مقاله، ابعاد اخلاقی سقط جنین در آموزش پزشکی، نوشته: مهسا شکور، علیرضا یوسفی، لیلا بذرافکن، زهرا جوهری صفورا طاهری، اطهر امید. چاپ شده در مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی، دوره ششم شماره ۵ آذر ماه ۱۳۹۲.
۱۰. حکمت، سعید، کتاب پزشکی قانونی، چاپ دوم، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی ۱۳۶۶.
۱۱. مقاله، بررسی قوانین و مقررات سقط جنین در ایران و اروپا در همه گیری کووید ۱۹، نوشته شده: رویا رشیدی پورایی، محمدنادر شریفی، مینا رشیدی پورایی. چاپ شده در مجله دانشگاه علوم پزشکی اراک آذر و دی ۱۳۹۹ دوره ۲۳ شماره ۵.
۱۲. گفتگوی امیرحسین صفدری، محقق و پژوهشگر علم حقوق، در خصوص ابعاد حقوقی سقط جنین در کشور، با خبرنگار حوزه حقوقی و قضایی، خبرگزاری آنا، در تاریخ ۳۰ شهریور ۱۳۹۹، کد خبر ۵۱۶۱۱۵.
۱۳. حسین سلیمانی، دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه شهید بهشتی تهران، مقاله سقط جنین در مسحیت، چاپ شده در فصلنامه باروری و ناباروری، پاییز ۸۴ شماره ۴ صفحات ۳۴۳ تا ۳۴۸.
۱۴. حسین سلیمانی، دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه شهید بهشتی تهران، مقاله سقط جنین در یهودیت، چاپ شده در فصلنامه باروری و ناباروری، پاییز ۸۴ شماره ۴ صفحات ۳۶۲ تا ۳۶۸.
۱۵. مقاله، سقط جنین از نگاه فقه شیعه و حقوق کیفری ایران در مقایسه با حقوق کیفری ژاپن، نوشته: فاطمه فلاح نژاد، تریفه آقامجیدی، فاطمه عزیززاده، چاپ شده در پژوهش نامه زنان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال هشتم، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۶، ص ۱۰۹ تا ۱۳۶.